

El rabadà

(ALDC, VI, 1259. El rabadà)

El significat més estès per a designar l'“ajudant d'un pastor” (DIEC) és *rabadà*, seguit en extensió de *regatxo*, *sagal*, *pastoret*, *vailet*, *ajudant* i *mosso*; tenen caràcter més puntual *xaier*, *guardià* (*guardianet*), *baciver*, relatiu al fet de ‘guardar el ramat’; *xaval*, *fadrí*, *xerric*, que designen una persona jove, i *peó*, relatiu a un rang inferior.

Rabadà (s. XVI) prové de l'ár. andalusí *RÁBB ADDĀN (cl. *RABBU DDAʔN ‘senyor dels moltons’) i és congènere de l'arag. *rapatán* i el port. *rabadão*; var. *rebadà* 93, 102, 106, 114, amb ascens vocàlic; *rabadan* 100, *rebadan* 94, 100/*rebadano* 87, d'estructura arag.; *ramadà* 4, 46, 108, amb equivalència acústica B = M, com la de *bonior* > *munió* o de *bandúrria* > var. vulgar *mandúrria* (cf. Veny, 2001 b: 147-148). *Regatxo* (s. XVII, però *racaç* en el s. XIV; var. *ragatxo* 99) és un der. de l'ár. nord-africà RĀQQĀṢ ‘missatger, postilló’ (de l'arrel RAQAS ‘galopar’), arribat al cat. a través del sicilià (DECat, Corriente), amb pas a ‘ajudant d'un pastor’; motivació semblant deu tenir *xerric* ‘missatger, noiet a qui es fan fer feinetes’ 35, d'origen onomatopèic basat probablement en el crit per a reclamar el seu servei; no es pot descartar una procedència de l'it. dial. *regazzo* a través de l'oc. *ragàs*, *ragach* ‘ajudant del pastor’ (DEI), tot i que l'àrea d'ús no afavoreix aquesta interpretació. *Sagal* (Ros, 1739) (var. dim. *sagalet* 45, 161, 162, 165, 166, 173) prové de l'ár. andalusí ZAĠĀLL ‘jove, valent’, però, per la seva datació recent i l'àrea meridional que ocupa, hem de pensar que, almenys en aquesta àrea, és una propagació del mot murcià i manxec *zagal* (cf. ALeCMan, mapa 501), com també ho deu ser *ajudant*, possible adaptació de *ayudante* en l'espai meridional (però no a les localitats 32, 59, 74, 75, 81, 82), on és part. de present de *ajudar* (< ADJŪTARE), a partir de *ajudo*, -es, etc. (< ADJŪTO, -AS, etc.); var. *ajudant des pastor* 74; *ajudantet* 149, 164, 181, 185, dim.; *ajuant* 186, amb caiguda de la -d-; *aidant* 180, part. de *aidar*, a partir de *AI(U)TARE. *Mosso* (s. XV) és pres del cast. *mozo*, on podria haver-se format, com a creació expressiva, a partir de la idea de ‘pelat, rapat’ per l'antic costum de rapar les criatures (cf. eusq. *motz* ‘motxo, rapat’, it. *mozzo* ‘esmotxat’)

(var. *mosso* [de] *pastor* 74, 77, 80, 85, *mosso de vaquer* 80). *Vailet* (s. XIV) ens ha arribat des del cèltic *VASSOLITTOS o *VASSELITTOS, dim. de VASSOS ‘servidor’ (cf. oc. *vaslet*, *vailet*), que va passar a ‘criadet’, ‘jove escuder’, ‘ajudant de pastor’ (avui ‘noiet’) (DECat); var. *veilet*, amb pas a > e per assimilació a la vocal tònica.

Tenen relació amb ‘que guarda el ramat o una classe de ramat’ *xaier* ‘que guarda els xais’ 30 (*xai* probablement basat en la manera de cridar l'animal); *baciver* ‘que guarda les bacives o ovelles sense cria’ 82 (< VACĪVA ‘buida’) (cf. mapa 824); *gordià* 105 (dim. *guardianet* 105), der. del gòtic *WARDIANEM, romanització de l'acusatiu WARDJAN; *pastoret*, dim. de *pastor* (< PASTÖREM).

El sema ‘jove’ distanciat del pastor gran és present en *fadrí* (s. XIII) 35, probablement del llat. vg. *FRATRĪNUS, dim. de FRATER ‘germà’, aplicat inicialment als frares mendicants o llecs (cf. oc. ant. *frairin* ‘pobre, mesquí’, fr. ant. *frarin* ‘pobre; mendicant’); *xaval* (s. XIX) 35, del gitano [tʃ]avale, vocatiu masculí plural de [tʃ]avó ‘fill, noi’. *Peó* 177 procedeix de PEDŌNE ‘soldat de peu’ estès a ‘manobre’, ‘obrer ajudant’ i aplicat al que té un grau inferior respecte al pastor.

Geogràficament, *rabadà* coneix una gran extensió, que comprèn el val. sept., el Rosselló i el Principat, aquí interromput per *regatxo* de parlars rib. i pall., per *vailet*, del cat. central, i per *sagal*, propi d'algunes localitats del cat. central, però formant una isoglossa important en el val. central, com també *ajudant* i *pastoret*, del val. mer.; *mosso* és exclusiu del mall. i l'alg.

Morfològicament, cal remarcar una certa presència de mots en diminutiu (*pastoret*, *sagalet*, *ajudantet*), motivats per la condició juvenil del rabadà (d'aquí, *fadrí*, *xaval*, *xerric*).

Etimològicament, crida l'atenció l'origen aràbic de mots ben assentats com *rabadà*, *regatxo* i, indirectament, *sagal*.

Són mots normatius *rabadà*, *regatxo*, *sagal*, des del DOrt, 1917; i sense precisió semàntica, *vailet*, *xaval*, *fadrí*, *mosso*, *xerric*, des del DG₁, 1932.